

Wincenty Myszor

"Komentarz do Listu św. Pawła do Galatów", "Wprowadzenie do Listu św. Pawła do Galatów",
"Chryzostomowy Komentarz do Listu św. Pawła do Galatów", Jan Chryzostom, Kraków 2008 :
[recenzja]

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 43/2, 448-449

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Septuaginta, por. s. 16. 17 i nn). Veritas hebraica łączy się u Hieronima z tekstem hebrajskim. Lektura komentarza Hieronima zawiera cały szereg, czasami drobnych, ale ważnych informacji o wiedzy samego Hieronima, jak i opiniach ludzi jemu współczesnych lub opinii historycznych z przełomu IV i V w. I tak Hieronim potwierdza opinię o ebonitach, że odrzucają Listy św. Pawła (por. s. 71), że byli ludzie, którzy komentowali w duchu millenarystycznym Mt 19,29-30 (por. s. 135), którzy przez „królestwo Boże” rozumieją samo Pismo Święte (s. 152) i zaliczali Szymona Maga z Dziejów Apostolskich do antychrystów (do Mt 24,5 por. s. 170). Hieronim opisał nauczanie „syryjskie” chrześcijan, jako zazwyczaj związane z przypowieściami (por. s. 127). Ta uwaga Hieronima wydaje się cenną informacją o obrazowym nauczaniu syryjskich chrześcijan, odmiennym od „intelektualnego” ujęcia greckich chrześcijan (tu warto porównać z „obrazowym” stylem polemiki Efrema z manicheizmem, por. Uciecha, *Polemika św. Efrema z manicheizmem*, Katowice 2009, s. 100-130). Uważna lektura komentarza Hieronima pozwala na zebranie wielu informacji o sposobie nauczania, egzegezy oraz innych zwyczajach chrześcijańskich w starożytności.

Publikacja polskiego tłumaczenia, niezwykle cenna dla polskiej recepcji myśli Ojców Kościoła, winna być zaopatrzona w komentarz zwracający czytelnikowi uwagę na tego rodzaju wartości. Indeks rzeczowy do tego tomu preferuje imiona, jest natomiast teologicznie mniej rzeczowy, niż zapowiada tytuł.

Jan Chryzostom, *Komentarz do Listu św. Pawła do Galatów*, przekład i opracowanie Jan Iluk, [ks. Grzegorz Szamocki, *Wprowadzenie do Listu św. Pawła do Galatów*, Jan Iluk, *Chryzostomowy Komentarz do Listu św. Pawła do Galatów*], Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, 152 s. (Źródła Myśli Teologicznej 47)

Tom 47 Źródeł Myśli Teologicznej otwiera mniej typowy dla tej serii wydawniczej rodzaj wstępu. Zbędny, moim zdaniem, „wstęp” do samego Listu do Galatów, osobny wstęp tłumacza do dzieła Jana Chryzostoma oraz bardzo cenny i potrzebny komentarz bieżący do tekstu tłumaczenia Jana Iluka. Materiał informacyjny o Liście do Galatów mógł się znaleźć (i faktycznie czasami się znajduje) w komentarzu do dzieła Jana Chryzostoma. Tłumacz zaopatrzył przekład w indeks rzeczowy, także biblijny oraz imion i nazw. A nadto zestawił aforyzmy św. Jana Chryzostoma cytowane w *Komentarzu* (por. s. 137). Nasuwa się pytanie, czy to są oryginalne aforyzmy Jana Chryzostoma, czy też cytaty obiegowych powiedzeń stosowanych w ówczesnej retoryce. Ze wstępu autorstwa Jana Iluka można wyczytać, że komentarz do Listu św. Pawła do Galatów powstał w środowisku judeochrześcijańskim. Określenia stosunku do judaizmu i judeochrześcijaństwa wymagał sam List do Galatów. Biorąc to pod uwagę, trzeba inaczej ocenić stosunek Jana Chryzostoma do Żydów. Często przypisuje się Janowi Chryzostomowi „wzorcowy” chrześcijański antysemityzm. Jeśli jednak chodziło o polemikę, to była to polemika o charakterze religijnym (a więc ewentualnie antyjudaizm, a nie antysemityzm), a w szczególności polemikę przeciw specyficznej formie judeochrześcijaństwa, ale nie wprost przeciw Żydom. We wstępie i komentarzu Iluka warto zwrócić uwagę na ujawnienie retorycznego tła i kontekstu wypowiedzi Chryzostoma. Teologowie, czytając Ojców Kościoła, zapominają czasem o tym, że patrystyczne wypowiedzi zostały wygłoszone i zredagowane według zasad obowiązujących w danej epoce, a więc uwzględniały także zasady retoryki. W komentarzu do tłumaczenia pojawia się bardzo ciekawe dla historyka zagadnienie, którego jednak – jak się wydaje – niezbyt wyraźnie uświadomił sobie tłumacz: w jakim stopniu

komentarz Jana Chryzostoma uwzględnia religijną sytuację chrześcijan, judeochrześcijan i Żydów w IV w. w Antiochii. Z wypowiedzi Chryzostoma wynika czasami bardzo wyraźnie, że akcentuje pewne aspekty Listu do Galatów, które są aktualne w wieku IV. Częściowo uchwycił to tłumacz, odwołując się do swojego opracowania *Żydowska polityka* (por. np.: s. 39, przypis 26; s. 49, przypis 65 itd.). Historycznie pojawia się tu także problem misji chrześcijańskiej wśród Żydów IV w. (por. s. 76, przypis 55; s. 78, przypis 66; s. 116, przypis 18). Tłumacz w pracy nad przekładem wykorzystał sporo literatury przedmiotowej. Lekturę tego przekładu można więc prowadzić razem z przeglądem „stanu badań” poszczególnych zagadnień. Cytowanej literatury nie da się sprawdzić w całości. Trzeba zaufać tłumaczowi, że cytuje „z pierwszej ręki”. Zdarzył się jednak i błąd, który tu chciałbym poprawić: s. 99, przypis 68, pod koniec podaje tłumaczenia z gnostyckiego *Tractatus Tripartitus* (polskie tłumaczenie podaje: *Traktat trójdzielny*), a więc zamiast *Nag Hammadi Studies* winno być *Nag Hammadi Codex*, czyli NHC I, 5, p.132,21-133,1; w 2008 istniało już polskie tłumaczenie całego kodeksu, por. *Studia Antiquitatis Christianae Series Nova 7*; cytat został zresztą przytoczony „dla ozdoby” i erudycji, bez żadnego związku z wypowiedzią Jana Chryzostoma. *Komentarz* Jana Chryzostoma może zainspirować badania nie tylko myśli teologicznej tego Ojca Kościoła, zwłaszcza nauki o usprawiedliwieniu, znaczeniu prawa, antropologii teologicznej, ale także razem z innymi dziełami biblijnymi Antiocheńczyka służyć jako źródło historyczne dla poznania historii chrześcijaństwa w greckiej i syryjskiej Antiochii IV w. Wzorem takiego opracowania może być napisana swego czasu przez W. Cerana praca o społeczności rzemieślników antiocheńskich, między innymi na postawie mów Jana Chryzostoma (*Rzemieślnicy i kupcy w Antiochii i ich ranga społeczna*, Wrocław 1969).

Juniliusz Afrykańczyk, *Zasady prawa Bożego*, wprowadzenie, tłumaczenie i przypisy ks. Bogdan Czyżewski, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, 92 s. (Źródła Myśli Teologicznej 48)

Pierwsze polskie tłumaczenie tego utworu (*Instituta regularia divinae legis*) nawiązuje do rozprawy habilitacyjnej tłumacza, opublikowanej w Wydawnictwie Naukowym UAM w Poznaniu (*Księgi Pisma świętego w ujęciu isagogi Juniliusza Afrykańczyka*, Poznań 2003). Rozprawę habilitacyjną, jak i wstęp do polskiego tłumaczenia, napisał Bogdan Czyżewski, nawiązując do pracy patrologa i historyka H. Kihn'a (*Theodor von Mopseustia und Junilius Africanus als Exegeten*, Freiburg 1880), który był również ostatnim wydawcą łacińskiego oryginału dzieła Juniliusa Afrykańczyka.

Autor tłumaczenia, nie kwestując zależności Juniliusza od Teodora z Mopseustii, opowiada się za opinią przeważającą we współczesnych badaniach tego tekstu, a mianowicie za zakresem większej samodzielności i odrębności afrykańskiego autora. Niezależnie od tych opinii, Juniliusz zasługuje na większe zainteresowanie historyków i biblistów; na łacińskim Zachodzie zdominowanym przez wpływy aleksandryjskiej egzegezy, a dokładnie przez teologię biblijną Orygenesa, Juniliusz byłby zwolennikiem innej, bo antiocheńskiej tradycji. Bogdan Czyżewski zajął się we wstępie postacią Juniliusza, ale raczej z punktu widzenia biograficznego, zagadnienie autorstwa, czasu i okoliczności powstania dzieła, natomiast w mniejszym stopniu ukazał zależność Juniliusza od szkoły antiocheńskiej. Brak także tego rodzaju informacji w komentarzu tłumacza do polskiego przekładu. Pismo *Zasady prawa Bożego* zostało zredagowane w ramach dialogu „Nauczyciela” i „Ucznia”, w którym „Uczeń” zadaje pytania, a „Nauczyciel” odpowiada. Nie jest o jednak